O GEMĂ GNOSTICĂ DIN COLECȚIILE MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER

Doina BENEA

În colecțiile muzeului nostru se află, provenind din colecția particulară Capșa-Istrati, o gemă* de o factură cu totul deosebită. Întrucît o evidență clară a colecției Capșa nu se mai păstrează, nu este posibilă localizarea gemei noastre, colecția avînd piese ce au fost achiziționate atît din țară cît și din Bulgaria, Serbia și chiar Egipt.

Piesa [1] pe care dorim să o facem cunoscută specialiștilor, are o formă ovală, este din iaspis negru (?) cu reflexe verzi închise și cu urme de culoare roșie pe ambele fețe; este fină la pipăit.

Pe avers, în stînga figurii simbolice, piesa este ușor ciobită.

Dimensiunile gemei sînt: lungime = 2,5 cm, lățime = 2 cm, grosime = 0,3 cm.

Pe avers este reprezentată, în adîncime, o figură umană cu cap de cocoș, cu cioc și creastă, redate prin linii ușor oblice, cu un gît lung, îngroșat. Pe piept penele sînt sugerate prin linii oblice. Ochii nu i se disting. Bustul, puternic reliefat anatomic, cu brațe bine redate, este uman. Partea inferioară a corpului este acoperită cu o ,,fustă" din fîșii. În locul membrelor inferioare apar doi șerpi, ale căror capete sînt îndreptate spre marginile gemei. Figura este îndreptată spre dreapta, în mîna stîngă ține un scut reprezentat foarte schematic printr-o linie ovală, iar în mîna dreaptă ușor ridicată ține un bici, a cărui sfoară atîrnă mult în jos.

În dreptul capului de cocoș apar două stele în opt colțuri, semn al puterii astrale, iar sub șerpi alte două stele. Pe această parte a piesei apar foarte aproape de marginea gemei, în dreptul toracelui, literele grecești A în dreapta, B în stînga, apoi imediat sub A, litera P, apoi între cei doi șerpi ACAZ deci ABPACAZ așezate într-o anumită ordine.

Pe reversul gemei apare textul:

A
BΛAN
AθANA
ABAXA
PEY

iar pe circumferința gemei: IA ω MAPIA (despărțite de o stea cu opt colțuri).

Gema are analogii cu cele două piese descoperite la Porolissum [2] și la Dinogeția [3], cu deosebire că aici figura este inversată.

Pe aversul gemei apare menționat zeul suprem al gnosticilor — ABPACAZ — ale cărui litere corespund numărului de 365 zile ale anului.

---

* Mulțumim și pe această cale prof. Dan Stroescu pentru desenele executate.

[1] pt. bibliografie v. L. David, *Un nou abraxas de la Porolissum*, ,,SCIV", 10, 1959, 2, p. 464, nr. 5; în plus Armand Delatte, *Les intailles magiques gréco-égyptiennes*, Paris, 1964, p. 23—76.

[2] N. Gostar — L. David, în ,,Activitatea muzeelor", Cluj, 1956, p. 135 —138; L. David, în ,,SCIV", X, 1959, 2, p. 463—466.

[3] Gh. Ștefan, ,,Dacia". s.v. VII-VIII (1937—1940), 1941, p. 419—421.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe revers apare formula ABΛANAθANA/ABAXAPEY. ABΛANAθANA pare să fie o formă prescurtată a lui ABΛANA — θANAΛBA, interpretată de Bellermann[4] ca „Pater nobis tu (es)". ABAXAPEY — nu apare menționat în nici un vocabular gnostic și credem că ar putea fi vorba de o variantă a lui Abraxas. Ceea ce este deosebit de interesant este legenda de pe circumferința gemei IAω MAPIA. Pînă acum, în bibliografia consultată, nu am întîlnit o gemă care să aibe legendă și pe circumferință[5]. IAω vine de la zeul iudeu Iahve, care în credința gnostică are o deosebită importanță; MAPIA, în schimb nu apare în nici un catalog gnostic nici singur, nici asociat cu IAω sau vreun alt zeu.

Gema fiind destul de mare a putut fi folosită ca talisman, fixată poate într-un medalion.

Prin analogie cu celelalte piese descoperite la noi, putem încadra piesa noastră în secolele II-IV e.n. fără a putea încerca o localizare. În orice caz nu este opera unui atelier local; ea a fost adusă în Dacia probabil prin intermediul negustorilor și al soldaților orientali.

Imaginile ce apar pe această gemă Abraxas reprezintă atributele zeului suprem; capul de cocoș — phronesis — simbol al rațiunii, șerpii — logos — știință, scutul — sophia — înțelepciunea, biciul — — dynamis — forța.

Secta religioasă a gnosticilor, înființată la Alexandria la începutul sec. II e.n. de către Basilides, a atins apogeul activității ei în secolul III e.n., în secolele următoare fiind dezavuată de teologia creștină. Dovada palpabilă a răspîndirii acestei secte a gnosticilor în întreg imperiul o reprezintă aceste mici talismane, Abraxas-urile, considerate a avea mari calități terapeutice.

Dintre toate piesele descoperite în Dacia și publicate[6], piesa noastră ni se pare de o factură aparte, mult mai fin executată, la care se adaugă și inscripțiile cu totul deosebite ce apar pe circumferința și reversul gemei; ceea ce ne face să credem că piesa provine dintr-un atelier de bază, foarte probabil din Orient și ajunsă la noi poate pe calea negoțului. Numărul mic de geme descoperit la noi ne face să presupunem o pătrundere individuală, accidentală a acestor geme, fără a putea crede într-o organizare de sine stătătoare a gnosticilor. Poate că descoperirea unor noi piese va aduce noi lămuriri în această privință.

---

[4] Bellermann, *Versuch über die Gemmen der Alten mit dem Abraxas-Bilde*, Berlin, 1817—1819; apud, H. Leclercy, *Dictionnaire chrétien et de Liturgie*, s.v. Abraxas, Paris, 1924, I, p. 150.

[5] V. mai sus nota 1.

[6] V. mai sus nota 2 și 3 și D. Tudor, *Șapte pietre gravate romane de la Celei și Orlea*, „Studii și comunicări numismatice" III, 1960, p. 378—380; o piesă încă inedită se află în colecția lui Gh. Popilian (Craiova).

https://biblioteca-digitala.ro